

İNTERNET YASAKLARI VE HUKUK

Mustafa AKGÜL*

Youtube 5 Mayıs'tan beri kapalı. 3,5 milyon kişinin günlüğünü tutan wordpress.com, bir yazı nedeniyle aylarca kapalı kaldı. İki inşaat şirketi arasında bir kepçe markası uyuşmazlığı nedeniyle, kurumlar arası ticaret ve ithalat-ihracat merkezi olan alibaba.com bir süre kapalı kaldı. Toplum, İnternet yasaklarını kanıksamaya başladı. Türkiye'de kamu ve pek çok kesim "*Temiz İnternet*" istiyor! Bu amaçla 5651 nolu yasa çıkartıldı ve bu yasayla yeni bir kolluk oluşturuldu. Bu yasa, bu yeni kolluğa, bazı katalog suçlar için İnternette yasaklama yetkisi verdi. Bürokratik yasaklamada, yurt dışındaki webler için iletişim ve savunma durumu olmadığı gibi, haber verme durumu da söz konusu olmadığından; yasaklama kararları kolayca toplu cezalandırma halini almaktadır. İnterneti, basın, medya olarak algılamının sonucu olarak, refleksel tepkilerle İnternette yasaklama uygulanmaktadır. Bununla birlikte, yasaklamalar, kolayca aşılabilceği gibi, sadece Türkiye'de yaşananlar için geçerli olmaktadır. Ayrıca, yasaklamının uygulama biçimi, kolayca ilgisiz kişileri de etkilemekte ve yasaklama kararının amaçladığının ötesinde; insanların iletişim, öğrenme, iş yapma haklarına da zarar vermektedir.

Görülen odur ki, Türkiye, zararlı bulduğu içeriği engellemek amacıyla, dünya İnternetine kendi başına kurullar koyma çabasıdadır. Bir yandan Türkiye'de kurumsal varlığı olmayan şirketlere "burada bir temsilci bulundur, benim otoritemi tanı ve Telekomünikasyon Kurumu'ndan -TK Faaliyet Belgesi- al denmekte; öte yandan, Türkiye olarak her hangi bir mahkememizin tedbir kararı olarak verdiği bir

* Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü.

yasaklamanın, tüm dünya için geçerli olması istenmektedir. Bunun yine savunma alınmadan, karar kesinleşmeden ve uluslararası hukuka uygun tebligat yapılmadan uygulanması istenmektedir. Bunu yaparken dünya uluslarının çoğunun imzaladığı Siber Suç Sözleşmesi'ni imzalamıyoruz. Türkiye, uluslararası İnternet camiasında da aktif bir konumda değildir. Türkiye bunları büyük ölçüde 5651 nolu yasa yoluyla yapmaya çalışmaktadır. Ama yasaklamalar 5651 yasa ile sınırlı değildir; daha çok Medeni Kanun ve FSEK yoluyla, mahkemelerimiz, bir paragraf nedeniyle, hiçbir iletişime geçmeden, savunma almadan, milyonlarca sayfası olan bir webi, milyonlarca webi olan bir sunucuyu yasaklayabilmektedir.

Tüm bu yaklaşımlar, sonuçta Türkiye'ye zarar vermekte ve Türkiye'nin İnterneti ve temsil ettiği değişimi anlamadığını, çok sessliliğe ve bireye inanmadığını ortaya koymaktadır. Türkiye, İnternetin, "bilgi toplumu"nu temsil ettiğini henüz algılayamamıştır. Bu değerlendirmeye, sadece siyasal partiler ve bürokrasiyi değil, büyük ölçüde toplum önderlerini ve sivil toplum kuruluşlarını da kapsamaktadır. Bu yasaklamaların, ülkenin imajı, tanıtımı için ciddi bir darbe vurduğuna kuşku yoktur. Turizmi ve ihracatı olumsuz yönde etkilediği de bir gerçektir. Ülkenin gençlerine, girişimci insanlarına, aydınlarına, meraklı yurttaşlarına engel olduğu, umut kırıcı mesaj verdiği ortadadır. Ülkemizin, refleksel tepkilerin ötesine geçerek, diyalog ve yönetimle çözüm araması gerekmektedir. Bu yasakların en kötü tarafı, kanımca, kamuoyunun dikkatini, İnternetin marjinal problemlerine odaklayıp; asıl olumlu yanlarına, İnternetin ülkemizi dünya ile nasıl bütünleştirebileceği, rekabet gücümüzü nasıl artırabileceği, demokrasimizi güçlendireceği, saydamlığı ve katılımıcılığı artıracacağı, yolsuzlukları önlemek için kullanılabilmesi konularına odaklanmasını engellemesidir.

Biz bu yazıda, ülkemizdeki İnternet yasaklarını, uygulamadaki sorunları, hukuki sorunları, 5651 nolu yasayı, çözüm önerilerinin tartışacağız. Bu satırların yazarı bir hukukçu değildir. Bir hukukçunun bakış açısından çok, İnterneti büyötmeye ve ondan toplumsal yarar sağlamaya çalışan, bunun için emek vermiş bir İnternet gönüllüsünün bakış açısıyla; oluşmakta olan İnternet hukukunun, bireysel özgürlükleri ve hakları garantiye alan, toplumsal gelişme ve endişelerle bireysel haklar arasında hassas dengeyi gözetmek isteyen bir bakış açısı yansıtmaya çalışacağız.

İnterneti Nasıl Algılamalıyız ?

İnternet hepimizin günlük hayatına girmektedir. Ama, İnternetin ne olduğunu, neyi temsil ettiğini, neyi değiştirdiğini, nasıl değiştiğini ve potansiyeli tartışmak gerekmektedir. Algılamamız, ona karşı tavrımızı belirleyecektir.

İnternet bir bilgisayar ağının ötesinde, insanları ve insanlığın düşünce ve kültür ürünlerini kapsayan bir ağıdır. İnternet üzerinde 1.4 milyar insan mevcuttur. 570 milyon bilgisayar İnternet alan adı sistemi DNS'e kayıtlı durumdadır. Yeni tarama motoru cuil.com 120 milyar sayfayı indekslediğini söylemiştir, yani en az o kadar da sayfa bulunmaktadır. netcraft.com 175 milyon web saymıştır. 160 milyon civarında alan adı mevcuttur. 60 milyon civarında kişisel web/günlük olduğunu düşünmekteyiz. Tüm İnternette 100 milyon civarında video olduğu düşünülmektedir.

İnternet, insanların bulunduğu, iş yaptığı, eğlendiği, öğrendiği, öğrettiği, çeşitli elektronik nesnelere değiştiği, paylaştığı, okuduğu, yazdığı bir ortamdır. İnternet, kütüphanelerin, gazete ve dergilerin, TV'lerin, müzelerin, laboratuvarların, sergilerin, konser salonlarının olduğu, insanlığın kültür mirasının paylaşıldığı bir ortamdır. İnsanlar arası iletişim, iş birliği ve dayanışmanın olduğu bir ortamdır. Yaşamın tüm boyutlarına, tüm mesleklere, tüm yaş gruplarına hitabeden, yaşamın yansını bulan, insanlığı etkileyen önemli bir gelişmedir.

Bilgi teknolojilerindeki değişim, bilgi ve enformasyonun saklanması, işlenmesi, üretilmesi, taşınması, sunulması, paylaşılmasında devrimsel boyutta gelişmeleri gerçekleştirmiştir. Bu işlemlerin, çok ucuz, kolay, hızlı ve büyük boyutlarda yapılmasını sağlamıştır.

Bilişim, bilgi teknolojileri ve İnternet, insanlığı yeni bir toplum biçimine taşıyan, tetikleyen ve temsil eden içiçe geçmiş araçlar bütünüdür. İnsanlık, sanayi ötesi bir toplum biçimine, adına "bilgi toplumu" demeye çalıştığımız yeni bir toplum biçimine geçişin sancılarını yaşamaktadır. "Bilgi toplumu" kavramı oldukça yeni bir kavramdır ve bu kavramla ilgili tartışmalar sürmektedir. İngilterede, "information age", "information society", "knowledge society", "wisdom society", "knowledge economy", "knowledge driven economy" gibi terimleri görebiliyoruz. Ben bunun normal olduğunu düşünüyorum. Bu kadar köklü bir değişimi tüm boyutlarıyla görmek, algılamak ve tanımlamak mümkün değil-

dir. James Watts'ın buharlı makineyi bulduğu günleri, sanayi topluluğunu, işçi sınıfını öngörmek nasıl mümkün değilse, bugün de *"bilgi toplumu"*nu kesin çizgilerle tanımlamak mümkün değildir.

*"Bilgi toplumu"*nun temel özellikleri konusunda geniş bir uzlaşmadan bahsedebiliriz. En temel özellik, bilginin bir üretim faktörü olmasıdır. Stanford Üniversitesi'nden Paul Romer, bilginin, emek, sermaye gibi üretim fonksiyonunun bir değişkeni olduğunu yazabildi. Bunun sonucunda, bilgi sektörüne yapılan yatırımın ülkenin kalkınmasına katkısını hesaplayabilmek mümkün hale geldi. Bu yönde bir çalışmayı Türkiye Bilişim Vakfı'nın isteği üzerine Prof. Semih Koray ve ekibi yaptı. Daha önce de bilim ve teknolojinin de üretimde önemli olduğu biliniyordu, ama bu ilişki bu kadar açık ve net bilinmiyordu. Buradaki *"bilgi"*, bilim, teknoloji, bilimsel bilgi, ar-ge, inovasyon, patent, örtük bilgi ve benzerleridir. Bu anlamda bilgi, temel zenginlik kaynağı, verimlilik, rekabet kaynağı ve istihdam aracıdır.

Beyinsel emek yaratılan katma değer açısından, kol emeğinin önüne geçmiştir. Yer altı zenginliklerinden, bankalardaki paralardan çok entelektüel sermaye öne çıkmıştır. Bunun sonucunda ülkelerin zenginlik kaynağı, yetişmiş insanların beyinlerindeki bilgidir denebilmektedir..

Birey üretici ve tüketici olarak öne çıkmıştır. Tüketicilere dünyanın her yerinde, kişiselleştirilmiş bir şekilde ürün ve hizmet sunumu mümkün olmaya başlamıştır. Tüm dünya, bir pazar olarak, üreticinin önüne çıkmıştır. Zaman ve mekanın etkisi azalmış, dünyanın her hangi bir yerinden entelektüel ürünleri sunma ve pazarlama olanağı oluşmuştur. Her dünya yurttaşına, kendi matbaasını, gazetesini, radyosunu, kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde TV'sini kurması ve çalıştırması mümkün kılınmıştır. Dünya üzerine yayılan özel ilgi gruplarının oluşması ve bunların topluluk oluşturması mümkün olmuştur.

İnsanlar arasında tüm dünyayı kapsayan, ülkeleri aşan ağlar oluşması mümkün kılınmış, ağ ekonomisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Klasik iktisadın tersine, ağın büyümesi sonucunda yaratılan fayda artmaya başlamıştır. Web 2.0 dediğimiz sosyal ağlar oluşmaya başlamıştır. Bu ağlar, tamamen sıradan kullanıcılar tarafından üretilen içeriği sunmakta, gelişimi kullanıcılar belirlemektedir.

İnternetle öne çıkan bir diğer kavram katılımcılık, saydamlık ve

yönetişimdir. Bilgi ve enformasyonun üretim ve dolaşımındaki bu gelişmeler, örgütsel yapıları değiştirmekte, hiyerarşik yapılar, yerini daha az katmanlı yatay yapılara bırakmaya başlamaktadır. Zaman ve mekan farklarının öneminin azalması ile pek çok kişi bir gerçek ya da elektronik örgüte katkıda bulunabilmekte, bilgi ve deneyimlerini paylaşabilmekte; bu da o örgütün etkisini artırmaktadır. Daha fazla insan bir olaya, bir örgüte katılabilmekte, işleyişinde söz sahibi olabilmekte, daha fazla bilgi talep edebilmektedir. ABD’de başkanlık yarışında, İnterneti etkin kullanabilenler, partizan ve sempatizanlarla, katılımcı, saydam yapılarla ilişki kuran adaylar hemen öne çıkarak fark yaratmaktadır. İnternet, katılımcı, saydam bir yapının olanaklarını sunmaktadır. Bunu yönetim ilkeleri ile yapan örgütler de yararlarını görmektedir. Ülkemizde, sınırlı da olsa, bunu başarı ile uygulayan büyük şirketlerimiz vardır.

“Bilgi toplumu”na yönelişin bir sonucu olarak, sektörlerin yapısında önemli değişimler gözükmektedir. Telekom, basın, medya, eğlence sektörleri köklü olarak değişmektedir. Eski telefon santrali üreten fabrikalar kapanmakta; ansiklopediler, kütüphaneler; basın, müzik, film gibi eğlence sektörleri köklü değişimin sancılarını yaşamaktadırlar. Ürünleri sayısal halde ve İnternet üzerinden taşınabilen sektörler, değişimin etkisini çok fazla hisseden sektörlerdir. Bu sektörlerin, bu değişimi iyi kavraması gerekmekte ve yeni paradigmalar ışığında yeni bir yapılanmaya gitmeleri zorunlu olmaktadır.

Kamu yönetimi, bu gelişmeler sonucunda ciddi bir yeniden yapılanma arayışına girerek, kendini e-devlet uygulamaları şeklinde ortaya koymaktadır. Daha önemlisi, ülkeler ve Birleşmiş Milletler, AB, Dünya Bankası, ITU (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği), Dünya Ekonomik Forumu gibi uluslararası yapılar, ülkeleri ve tüm dünyayı “bilgi toplumu”na taşımak için planlar yapmaya, eylem planları ortaya çıkartmaya, her çocuğa bir dizüstü bilgisayar gibi tüm dünya yurttaşlarına yönelik projeler üzerinde çalışmaya başlamıştır.

Kısaca tüm dünya, “bilgi toplumu” hedefini benimsemiş ve ona yönelmek için ciddi bir çabaya girmiştir. Bu bağlamda ülkemizde de 2006-2010’u kapsayan bir “Bilgi Toplumu Stratejisi” ve “Eylem Planı” bulunmakta ancak DPT Bilgi Toplumu Dairesi sekreteryasında, DPT ile ilgili Başbakan Yardımcısı’nın başkanlığında, bakanlar düzeyinde katılımı ile oluşan e-dönüşüm İcra Kurulu Başkanlığı’nda ağır aksak ilerlemektedir.

İnternet Hukukunun Bazı Boyutları

İnternet fikri 1960'larda somut bir şekilde Licklider ve Kleinrock tarafından ortaya atıldı. Vizyon, tüm dünyayı kapsayan "galaktik ağ" üzerinde, veri bankalarını insanlığın paylaşmasıydı. Somut bir araştırma geliştirme projesi olarak 1969 Eylül'ünde başladı. ABD ordu araştırma merkezinin desteğiyle, 1983'e kadar laboratuvar aşamasında temel protokoller birkaç kere yeniden yazıldı. 1983 sonrasında ABD'de sınırlı olarak ticari ağın oluşup İnternete bağlanmasına, kamunun İnterneti kullanmasına ve tüm dünyanın ABD İnternetine bağlanmasına izin verildi. ABD, İngiltere ve Japonya'da akademik ağlar kuruldu. Ve dünya ülkeleri, araştırma kurumları yoluyla İnternete bağlanmaya başladılar. ABD'de TÜBİTAK eşdeğeri bir kurum olan Ulusal Bilim Vakfı (NSF) da mevcut İnternet ağını tüm ABD'ye hizmet verecek akademik ağa döndürmeyi ve ağa destek olmayı üstlendi. 1993'te web düzgün çalışmaya başladı. 1995'te ise dünya, İnternetin ticari boyutunu ve her yurttaş için anlamını fark etti. Aynı yıl, NSF İnternet desteğini sınırladı ve İnternet ticari ağ olarak çalışmaya başladı.

Bilgisayarları açık standartlarla birbiriyle haberleştirmek oldukça zor bir işti. İnternet en başta araştırmacılar için düşünülen bir ağdı. Onun herkes için bir ağ olması, bugünkü boyutlara ulaşması hayal bile edilmiyordu. İyiniyet temel varsayımdı. Bu nedenle, güvenlik, kimlik denetimi gibi konular ilk ağızda gündeme gelmedi. Zaten problem yeteri kadar karmaşıktı. Ortaya çalışan bir sistem çıkartmak ana hedefti.

Öte yandan, İnternet bir ABD projesi olarak ortaya çıktı. İngiltere'den araştırmacılar, İnternet protokollerin tasarımında yer aldı, önemli katkılar sağladı. İngiltere, deney aşamasında bile İnternete bulaşmıştı. Araştırma sonuçları da konferanslarda bilim adamları ile paylaşıldı. Ama İnternetin çalışması, ABD içinde ABD'li araştırmacılarca tasarlandı. Uluslararası bir katkı, birlikte ilkeleri oluşturma söz konusu değildi. Bunun bir sonucu olarak da İnternete ilişkin uluslararası yapılar ve uluslararası hukuk henüz oluşmuş değildir.

İnternet teknolojileri çok hızlı değişmektedir. Bu değişimi öngörmek pek mümkün değildir. Ortaya çıkan çeşitli sorunlara kesin çözüm bulmak mümkün olmamaktadır. Gelişen teknoloji bulunan çözümü kolayca geçersiz bırakabilmektedir. Bu nedenle aceleci çözümler yerine, esnek, diyaloga dayalı çözümler peşinde koşmak, bulunacak çözü-

mün minimal, mümkün olduğunca teknolojik, bağımsız olması tercih edilmektedir. Değişen teknolojilerde ille de bir düzenleme yapmak her zaman en iyi çözüm değildir. Bazen az düzenleme, en iyi düzenleme demektir. Bir başka deyişle, çözümü, yasal düzenlemeler yerine, sektör ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ile yurttaşların etik ilke ve davranışlarında aramak anlamlı olabilir.

İnternetin Sorunları

İnternetin çok uluslu yapısı, uluslararası iş birliği mekanizmalarının kurulamamış oluşu ve teknolojinin sürekli gelişiyor oluşu, çözümünün kısa vadede mümkün olmadığı çeşitli sorunlar ortaya çıkartmıştır. Yurttaşların kimseden izin almadan, fazla bir uzmanlık gerektirmeden, hızlı ve makul fiyatlarla İnternete bağlanabilmesi, bir web işletilmesi, İnternet üzerinden iş yapabilmesi, kendi iletişim ağını kurup çalıştırabilmesi, olumlu boyutlarının yanında, kaçınılmaz olarak pek çok ülkede sorun yaratmaktadır. Dünyanın 192 ülkesinden birinden, küçük bir ada ülkesinden, bazen de bir gemiden yayın yapmanın mümkün oluşu, sıradan yurttaşlara, muhalif gruplara, azınlıklara, aykırı seslere, marjinal gruplara, kriminallere İnternet üzerinde varolma fırsatı sunmaktadır. İnternette yaşamın her boyutunun yansımaları olduğu gibi, yaşamdaki tüm olumsuzlukların da İnternette yansımaları vardır. İnternet, bir kütüphane, bir okul, bir iş merkezi vs olduğu gibi, aynı zamanda İnternet sokaktır. Sokakta bulduğunuz tüm unsurlar, İnternette de vardır. Bu sokak tüm dünyadır; bunun kuralları, polisi, mahkemesi henüz oturmamıştır. Bunun bir nedeni teknolojinin sürekli gelişiyor olması, bir nedeni ise uluslararası görüş farklılıkları, ortak bir zeminde anlaşmanın zorluğu ve böyle bir mekanizmanın olmayışıdır.

Tasarlanan teknolojinin güvenlik unsurlarında eksikliklerin oluşu, kimlik tespitinde bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Kullanılan bilgisayar sistemlerinin güvenliğindeki sıkıntılar ve kullanıcıların bilgi ve bilinç eksikliği, bu kişilerin tespitini zorlaştırmaktadır. Teknolojilerin ve alttaki bilimin sürekli gelişiyor oluşu, eksikliklerin ve açıkların olmasına imkan sağlamakta ve kötü niyetli unsurlar tarafından sık sık masum 3. kişiler aleyhine kullanılmasına neden olmaktadır. Spam trafiği bugün büyük ölçüde, bilinçsiz kullanıcıların ele geçirilmiş bilgisayarları ve bilinçsiz sistem yöneticilerinin kendi alan adı ve e-posta sistemlerindeki açıklar yoluyla yapılmaktadır. Gene benzeri şekilde,

masum kişilerin mahrem bilgilerine erişim, kredi kartları ve banka bilgilerine erişim nedeniyle, çeşitli sahtekarlık ve yolsuzluklar yapılmaktadır. Bilişim sistemlerinin artık kritik altyapı haline gelmesi nedeniyle, ülkeler için bu konular stratejik hale gelmektedir.

Uluslararası ticaretin, İnternet üzerinden kolayca yapılması, alan adı, web mekanı kiralama gibi hizmetlerin kredi kartıyla yapılabilir olması, pek çok ülkede kimliği saklayarak web işletmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca, kimliği (isim ve IP numarası) saklamaya yönelik anonimlik gibi hizmetler de ticari ve ücretsiz olarak yapılmaktadır.

Zararlı İçerik

Kriminal konularda bilişim dünyasında esas olarak uzlaşma söz konusudur. Uluslararası işbirliği büyük ölçüde vardır ve gittikçe gelişmektedir. Asıl sıkıntı içeriğe ilişkin konularda olmaktadır.

Ülkeler arasında kültür, politik sistem farklılıkları, adli sistem farklılıkları içerik konusunda ortaya çıkmaktadır. İfade özgürlüğü ve demokrasi anlayışı farklılıkları, en çok burada kendini göstermektedir. "Terörist", "özgürlük savaşçısı" gibi kavramlar; hakaret, erotik, müstehcen ve kutsal sayılan kavramlar; ülkeler, bölgeler ve kişiler arasında değişmektedir.

Bunların arasında çocuk pornosu konusunda hemen hemen mutabakat vardır. Kimin çocuk olduğu, neyin çocuk pornosu olduğu konusunda ufak tefek farklılıklar olsa da, çocuk istismarının önlenmesi konusunda, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne paralel bir ortak tavır söz konusudur. Ülkeler, çocuk pornosu üretimi ve dağıtımını şiddetli bir şekilde cezalandırmaktadır. Çocuk pornosunu izlemek bile pek çok ülkede ciddi bir suçtur. Türkiye'de de suçtur. Hatta bu konuda araştırma yapmanın bile mümkün olmadığı görüşü vardır.

Ülkemizde sınırlı sayıda çocuk pornosu vakası yaşandı. Uluslararası işbirliği ile birkaç dağıtıcı yakalandı. Az sayıda izleyici de yakalandı. Ülkemizde ciddi bir çocuk pornosu sanayi ve kullanıcı olduğuna dair elde belge ve bilgi bulunmamaktadır. Ama 2006 yılı sonbaharında İstanbul'da, emniyet içinde ilgili birimin kurulması üzerine elde biriken çocuk pornosu vakaları abartılarak ve çarpıtılarak basına verildi. Kamuoyunda çocuk pornosunun ciddi bir problem olduğu havası ya-

ratıldı. Başbakan tarafından, sorunun çözülmesi talimatı verildi. Adalet Bakanlığı devre dışı bırakılarak, Ulaştırma Bakanlığı liderliğinde 5651 nolu yasa çıkartıldı.

5651'e Giden Yol

Türkiye'de AB'ye üyelik sürecinin yansıması olarak, 2001'de e-Avrupa+'ya katılmış ama sağlıklı bir yapılanma ve gelişme sağlanamamıştır. 1998'de yapılan KamuNet Konferansı'ndan sonra başlayan kamu-net çalışmaları, 1999 seçimleri sırasında tıkanmıştır. e-Avrupa+'ya katılmamızla birlikte, 2001'de Başbakanlık müsteşarlığı öncülüğünde e-Türkiye çalışma grupları oluşturulmuş ve "Bilişim Şurası" gündeme gelmiştir. 1998-2000 döneminde, Türk özel sektöründe "Altına Hücum" İnternet sektöründe yaşanmış, İnternet reklamları deterjan reklamları ile yarışmaya çalışmıştır.

Bu sırada Türkiye'de İnternet gelişmeye başlamış, başta İnternet yayıncılığı olmak üzere, İnternet'in marjinal problemleri toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. Dönemin koalisyon ortakları, alternatif medya konumundaki İnternet yayıncılığından rahatsız olmuş ve gündemdeki RTÜK Kanunu yoluyla Basın Kanunu'na bir ekleme yapılması ve böylece İnternetin Basın Kanunu'na tabii tutulması istenmiştir. Bu istek, RTÜK taslağı Anayasa Komisyonu'nda görüşülürken, koalisyon ortaklarının ortak imzasıyla teklif edilmiş ve hemen kabul edilmiştir. Burada amaç, basitçe, verilen cezaların %50 artırılma isteğiydi. Bunun, İnternet yayıncıları tarafından, yazılı basındaki gibi önce izin alınıp, sonra da her sayfanın, hatta mesajın iki kopyasının savcılığa iletilmesini gerektirdiği anlaşılınca kıyamet kopmuştur.

Teklif konusunda, ne TBMM'de varolan Bilgi Toplumu Grubu'na, ne bilişim STK'ları'na, ne de üniversitelere görüş sorulmuştur. Tüm medya ve İnternet dünyasının ayağa kalkması üzerine, ilgili madde epey yumuşatılarak, sadece hakaret ve yalan içeren haberlere ilişkin para cezasıyla yasalaştı. RTÜK yasası veto edildi ama bir yıl sonra tüm yasa olduğu gibi geçerek yasalaştı. Ama, 59. Hükümet bu maddeyi kaldırdı.[4]

RTÜK Kanunu bilişim ve hukuk dünyasının suratına bir tokat gibi patladı. Taslak, e-Türkiye çalışma grupları ve 1. Bilişim Şurası çalışmaları sürerken, insanlar yoğun bir şekilde çalışırken, hiçbir uzmana,

STK'ya sorulmadan ansızın Anayasa Komisyonu'nda ortaya çıktı. Siyasal iktidar, "kol kırılır yen içinde kalır" ilkesiyle uzlaşmaya çalışmadı. İktidarın 3 ortağı da taslağa sahip çıkıp, sorumluluk almadı ama hep birlikte taslağa oy verdiler. Taslağın vetodan sonra tekrar görüşülmesi, İnternet Haftası ile Bilişim Şurası arasında idi. Türkiye, bir yandan İnterneti geniş kitlelere yaymaya yönelik İnternet Haftası'nı kutlayıp, bilişim ve İnternet politikaları için ortak akıl oluşturmaya çalışırken; diğer yandan tüm İnternet ve bilişim kamuoyunu ayağa kaldıran bir düzenlemeyi, ben yaptım oldu tarzıyla hayata geçiriyordu. İnsana "bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu" dedirten tavır, Türkiye için ciddi bir talihsizlikti.

2002 Mayıs'ında yapılan 1. Bilişim Şurası sonuç raporunun kapsamlı bir hukuk bölümü vardır. 200 sayfa içerikli ve İnternet hukuku konusunun her bir boyutunda önemli bir birikimi kapsayan bir rapordur [8]. 2004'te 2. bilişim Şurası'nda yine bir hukuk bölümü vardır. RTÜK Kanunu ve sonrasını da kapsamaktadır [9]. 2003 Şubat'ında yapılan İletişim Şurası'nda, İnternet Komisyonu genelde İnternet ve özelde İnternet hukuku konusunda ne yapılması gerektiğini ortaya koymuştur[10]. İnternet aktörlerinin sorumlulukları, zararlı içerik, özdenetim, bilişim suçları, kişisel veriler ve yönetim konularında, ilke düzeyinde öneriler sunulmuştur. Bir başka deyişle, Adalet Bakanlığı taslağı ve 5651'in kapsamına çalıştığı tüm konuları içermektedir. Bu süreçte, İnternet konferanslarında bu konuları içeren çalışma grupları ve paneller yapılmıştır; dökümleri weblerde yayınlanmıştır [11]. Başka konferanslarda yapılmıştır. Ne yazık ki, ne Adalet Bakanlığı komisyonu, ne de 5651'i hazırlayan Ulaştırma Bakanlığı bu çalışmalarını gözönüne almıştır. Ülke olarak tekerleği yeniden keşfetmeyi çok seviyoruz.

TCK çıkarken bilişim STK'ları, 2. Bilişim Şurası Hukuk Çalışma Grubu'yla birlikte, bilişimle ilgili maddeler konusunda öneriler getirmişlerdir. Bazıları Adalet Bakanlığı Alt Komisyonu'nda kabul edilmiş bazıları kabul edilmemiştir; her hangi bit gerekçe de bildirilmemiştir. Tekrar görüşerek bu maddelerin üzerinden birlikte geçme önerisi, Adalet Bakanlığı tarafından ilke olarak kabul edilmiş, "biz hazırlanalım sonra görüşelim" denmiştir. Ama taslak çok hızlı yasalaştığı için, alt komisyonla görüşme sansi olmamış ve yasa eksik halde çıkmıştır. CMUK yapılırken, o kadar hızlı yasalaşmıştır ki, bilişim STK'ları bir teklif götürme sansına bile sahip olamamıştır. CMUK, İnternet aktörlerinin yetki ve sorumluluğu konusunu açık bırakmıştır. TCK ve

CMUK'taki eksiklikler üzerine, yasa çıkar çıkmaz, Adalet Bakanlığı bir "İnternet Yasası" yapmaya soyunmuştur. İlk planların ve ilk komisyonun oluşumundan bir yıl sonra yeni bir komisyon çalışmaya başlamıştır. TCK ve CMUK'taki eksikleri kapatan, yetki ve sorumlukları belirleyen bir yasa taslağı için bir yılı aşkın süre çalışılmıştır. Komisyon, İnternet aktörlerini yeteri kadar temsil edememiştir. Doğrudan özel sektör temsilcisi sıfatıyla başta hiç temsilci bulunmamıştır. Bir servis sağlayıcı temsilcisi daha sonra mecburen komisyona eklenmiştir. Komisyon, kamu ve güvenlik kurumları ağırlıklıdır. Komisyonun teşkilinde bile güvenlik-özgürlük dengesi, güvenlik lehine bozulmuştur. Taslak bitip Başbakanlığa gönderilme sürecinde, ülke gündemine çocuk pornosu konusu gelmiştir. Emniyette ilgili dairenin kurulması, biriken çocuk pornosu haberlerinin abartılı bir şekilde gündeme getirilmesi birbirini izlemiştir. Bunun üzerine Başbakan'ın talimatıyla çocuk pornosunu sorunu çözmek adına, Ulaştırma Bakanlığı durumdan vazife çıkarmıştır. Adalet Bakanlığı kenara çekilmiştir. Bu süreçte Ankara'da, Sabah Gazetesi ile Ulaştırma Bakanlığı'nın işbirliği ile "temiz İnternet" toplantısı yapılmıştır. Bu toplantının logosu, çamaşır ipine asılmış "WWW" şeklindeki çamaşırlardır. Temizlenmiş, zararlı niteliklerden arındırılmış bir İnternet istenmektedir. Başbakan, Ulaştırma ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı katılmış, çocukları zararlı içerikten koruma etrafında bir söylem geliştirilmiştir. TK yetkililerinin söyledikleri ve Adalet Komisyonu Başkan vekilinin söyledikleri zikretmeye değerdir diye düşünüyorum. TK Başkan yardımcısı, "Bugüne kadar İnternetin sahibi yoktu, bundan sonra İnternet bizden sorulur" diyerek ve "temiz İnternet" hedeflediklerini söylemiştir. TK Araştırma Daire Başkanı ise yakında tüm dünyanın İpv6'ya geçeceğini, dolayısıyla her İnternete ilişkin kişisel cihaza sabit IP verileceğini ve IP'ye TC Kimlik nosunu ekleyeceklerini söylemiştir. Bir başka deyişle, "sizin kullandığınız bilgisayarlara TC Kimlik nosu gömülecek ve sizin tüm yaptıklarınızı izleyebileceğiz; suç işleyen herkesin kolayca yakalayabileceğiz" diyordu. Tam bir gözetim toplumu ve onun büyük biraderi TK hayal ediliyordu. Adalet Komisyonu başkan vekili ise gazetelerin "güzeller sayfası"ndan şikayet ederken, Adalet Bakanlığı taslağını bekleyemeyeceklerini, çok tartışmalı olan Ulaştırma Bakanlığı taslağını hızlıca çıkartacaklarını beyan ediyordu.

Ulaştırma Bakanlığı uzmanları, Adalet Bakanlığı taslağından da yararlanarak, bugün 5651 diye bildiğimiz taslağı hazırlayıp, yasalaştırdılar. 5651 nolu yasa, bilişim sivil toplum kuruluşlarının çığlıkları

arasında çıktı. İnternetin öne çıkardığı yönetim, saydamlık, katılım- cılık ilkeleri tamamen gözardı edildi. Bakanlık bünyesinde İnternetle ilgili tüm tarafların temsil edildiği; kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluş temsilcilerinin katıldığı İnternet Kurulu'nun birikimi dışlandı. Kurul, yeniden yapılanmak üzere fesh edilmişti. 1998'den beri var olan bu ortak akıl platformu tamamen dışlandı. Kamuoyuna kapalı bazı çalışmalar yapıldı. Taslakları Bakan'ın demeçlerinden öğreniyorduk. Sivil toplum kuruluşları, bildirge ve kampanyalarla taslağa ve yasaya muhalefetini sürdürdüler ve sürdürmeye devam etmektedirler. Kampanya.org.tr de "İnternetine Sahip Çık", "Sansüre Hayır" ve "Bir Dilekçe de Sen gönder" kampanyaları 5651 Yasası için yapıldı. Bunlar, İnternet yasakları için İnternet kamuoyu ile toplum önderleri ve yöneticilere yönelik dikkati çekmeye ve göreve çağırma hedefleyen çabaları arasındaydı. Bilişim STK Platformu olarak, "İnternet Suçlu Değildir!", "İnternete Sansür Değil Sürat Gerek!" ve "İnternet Yasakları Türkiye'ye Zarar Veriyor!" bildirgeleri de 5651 ve uygulamalarına karşı yayımlandı.

5651 Neyi Amaçlıyor?

Ulaştırma Bakanlığı taslağı ve gerekçesi, vizyonu ve amacı yeterince ortaya koymaktadır: "Temiz İnternet". Bunun için oluşturulan kolluk kuvveti tüm İnterneti izleyecek, zararlı unsurları etkisiz hale getirecektir. Arada gözden kaçan kriminal unsurlar olursa, gerekli izleme/kayıt tutma sonucunda o da kolayca yakalanıp, adalete teslim edilecektir. İdarenin istemediği kuş uçmayacaktır. Gerekçeden birlikte okuyalım:

"Hazırlanan bu Tasarı ile, Anayasa'nın söz konusu hükümleri uyarınca, aileyi, çocukları ve gençleri İnternet dahil elektronik iletişim araçlarının su- iistimal edilmesi suretiyle uyuşturucu ve uyarıcı madde alışkanlığı, intihara yönlendirme, cinsel istismar, kumar ve benzeri kötü alışkanlıkları teşvik eden yayınların içeriklerinden korumak için gerekli önleyici tedbirlerin alınması amaçlanmakta; elektronik ortamda çocuğa, gençliğe ve aileye yönelik ağır ve vahim nitelikteki saldırıların önlenmesini teminen gereken yasal düzenleme- nin yapılması sağlanmış olmaktadır.

Tasarı ile yeni bilişim suçları kategorisi oluşturulmamakta ve suçlar işlendikten sonra devreye girecek cezai ve idari yaptırımlar getirilmemekte- dir. Türk Ceza Kanunu'nda yer alan belirli suçların, İnternet dahil elektro-

nik ortamda etkilerini sürdürmesinin, idari ve yargısal koruma tedbiri olmak üzere belirlenen iki yöntemle önlenmesi mümkün kılınmaktadır. Bu amaçla, söz konusu kanunda yer alan bazı suçların, elektronik ortamda işlenmesinin içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden önlenmesine ilişkin esas ve usûller belirlenmektedir. Bir başka ifade ile bu Tasarı; suçun ve suçlunun gelişen bilişim teknolojilerini bir truva atı gibi kullanarak, Anayasamızın, özel olarak korunmasını öngördüğü, başta aile, çocuklar ve gençler olmak üzere belirli sosyal kesimlere yönelik suçların kolayca işlenmesini önleyici özel bir kanun mahiyetindedir. Tasarıyla içerik denetiminin nasıl ve hangi kurum tarafından yapılacağına ilişkin düzenlemelere yer verilmiş, bu amaçla Telekomünikasyon Kurumu bünyesinde bulunan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına ilave görev ve yetkilerin verilmesi öngörülmüştür. Söz konusu Başkanlığa, elektronik ortamdaki zararlı içeriklerin izlenmesi ve önlem alınması, filtreleme görevi, bu konuda uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlanması, şikâyet ve talepleri değerlendirmek üzere izleme ve bilgi ihbar merkezi kurulması gibi çok önemli yetki ve görevler verilmektedir. .... Ancak, bilişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler nedeni ile söz konusu düzenlemeler, İnternet ortamında yapılan ve içerikleri suç teşkil eden yayınların önlenmesinde yetersiz kalmıştır. Bu konuyla ilgili henüz yasal bir düzenleme yapılmamıştır. Dünyada ve Avrupa Birliği ülkelerinde ise, elektronik ortamda işlenen suçların önleyici tedbirlerle önlenmesinde farklı adlarla da olsa genelde bağımsız ya da özerk yapıların oluşturulduğu görülmektedir. Elektronik ortamda işlenen, suçların hızlı bir şekilde artışı, bu suçların işlenmesindeki kolaylığa karşın ortaya çıkarılmasındaki zorluklar, toplumsal açıdan doğabilecek zararların sonradan telafisinin mümkün olmaması, bu konuda acilen etkin mücadele edecek kurumsal bir yapının, yasal bir düzenleme ile oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizde İnternet ortamı dahil elektronik ortamda yapılan yayınları teknik açıdan ve bilimsel olarak takip eden, sorunu tespit eden, çözümü için öneriler getiren; İnternet servis sağlayıcıları da dahil elektronik haberleşme ve İnternet sektörünü koordine edecek kurumsal bir yapılanmanın kurulması zorunlu hale gelmiş bulunmaktadır.

Bilişim teknolojileri ve sunduğu hizmetler, nitelikleri gereği sadece ulusların milli düzenlerini değil, tüm uluslararası toplumu etkilemektedir. Bu nedenle, diğer ülkelerle ve uluslararası örgütlerle de bu alanda işbirliği ve koordinasyon yapılarak, bilişim ve İnternet teknolojilerinin ortaya çıkardığı bu yeni ortama uyum sağlanması gerekmektedir. Hazırlanmış olan bu Tasarı ile, yasa metninde belirtilen suçların İnternet yolu ile ve genel olarak elektro-

nik ortamda işlenmesini önlemek amacı ile diğer ülke muadil kuruluşları ve uluslararası örgütlerle gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlama görevi de Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına verilmektedir.”[11,12]

5651 Ne Getiriyor ?

Yasaklamalar açısından bu yasa 9 suçu kataloglamaktadır. Bunlar TCK m. 84, 103/1,190, 194, 226, 227, 228, Atatürk’e ilişkin 5816 nolu yasa ve şans oyunları olarak tanımlanmaktadır. Hakaret ve bot denilen kişisel bilgisayarları ele geçirme de 5651 kapsamına alındı ama ilgili yasa veto edildi. Yasa esas olarak, yasa kapsamında zararlı içeriği erişimi engellemeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca içeriğin yayından kaldırılması ve cevap hakkını düzenlemektedir. Bunun dışında İnternet aktörlerini tanımlayıp, sorumlulukları belirlemeye çalışmaktadır. Kimlerin nasıl izin/lisans alacağını ve ne tür kayıt(log) tutacağını yönetmelikler yoluyla belirlemektedir. Yasa toplu kullanım sağlayıcıları tanımıyla, ticari olsun olmasın, mensuplarına veya kamuya İnternet kullanımı sunan tüm kurumlara (firmalar, üniversiteler, kamu kurumları) İP dağıtımını kayıt tutma ve zararlı içeriği engelleme sorumluluğu getirmektedir. Tüm içerik sağlayıcılara ve kendi bilgisayarlarında hizmet veren tüm birey ve kurumlara, kamu dahil, TK’ya kayıt olma ve “faaliyet belgesi” alma sorumluluğu getirmektedir. İçerik ve yer sağlayıcıları için olanlar yurt dışındakileri de kapsamaktadır.

İçeriği engelleme açısından Yasa, “yurt içi”, “yurt dışı” ayırımını getirmektedir. Yasa’da neyin yurt içi, neyin yurt dışı olduğunun tanımlanması yer almamaktadır. Yönetmelik, tüm yer ve erişim sağlayıcılardan faaliyet belgesi istemektedir. Pratikte, şayet yer sağlayıcı faaliyet belgesi aldıysa, o webler “yurt içi” sayılmaktadır. İçerik sağlayıcıları için, ticari ve ekonomik amaç aranmak kaydıyla, weblerinde açık olarak, açık bireysel veya kurumsal kimlik, ticari sicil/vergi kimlik numaraları, yerleşim adresi, tel ve e-posta bilgileri, varsa faaliyete ilişkin ruhsat ve izin bilgileri sunmak zorundadırlar. Ticari ve ekonomik amaçlı içerik sağlayıcıları ayrıca yer sağlayıcısı bilgisini de sunmak zorundadırlar.

Pratikte, faaliyet belgesi olmayan yer sağlayıcıda barınan webler “yurt dışı” kabul edilmektedir. Yurt dışındaki webler için, İletişim Başkanlığına (TİB) resen yasaklama yetkisi verilmektedir. TİB, hiçbir

temas kurmadan, savunma almadan, ilan etmeden yasaklama kararı alma ve uygulama yetkisine sahiptir. Çoğunlukla da böyle yapılmaktadır izlenimindeyiz. Böyle bir webe ulaşmak isterseniz, hiçbir yere ulaşamazsınız; “timeout” alırsınız. Bürokratik kadroya, katalog suçlarla sınırlı olsa da, yasaklama yetkisi verilmesi hukuk devletiyle bağdaşmaz. Bu kanımızca Anayasa’ya aykırıdır. STK’lar, ilgili yönetmeliklerin iptali ve 5651’in Anayasa Mahkemesi’ne gitmesi için Danıştay’a dava açmıştır. [5, 6]. Bunun yargısız infaz olduğu da bir olgudur. Gerçi, bilgi edinme yasası ve usul kanunları ile idareye dava açmak mümkündür. Ama, bunun yerleşik demokratik hukuk devleti pratiği olmadığı da açıktır.

Yönetmelikler, “yurt içindeki webler” için, TK’ya mahkeme kararının uygulanmasını geçiktirme yetkisi vermektedir. 24 saat olan bu geçiktirme süresinde, TK’nun içerik/yer sağlayıcı ile temasa geçip, yasaklı içeriği kaldırma ve böylece erişimi engelleme kararını kaldırma olanağı oluşmaktadır. Yasa gereği, bu kararı, erişime engelleme kararını veren savcılık veya mahkeme vermektedir. TK, faaliyet belgesi alınmasını ticari erişim ve yer sağlayıcıların ötesine taşımaktadır.

Kamu kurumları da faaliyet belgesi almaktadır. Kendi evinde ADSL bağlantısı ile kendi kişisel weblerini tutanlardan da faaliyet belgesi istenmesi bizi şaşırtmayacaktır. TK, yer sağlayıcılarından, hizmet verdiği içerik sağlayıcıların, yani müşterilerin listesini periyodik olarak TK’ya bildirmesini istemektedir. Zaten içerik sağlayıcıları, kimlik bilgisi ve yer sağlayıcı bilgisini webte tutmak zorundadır. Şayet webte bu bilgiler varsa ve yer sağlayıcı TK’dan faaliyet belgesi aldıysa, zararlı içeriğin 24 saat içinde kaldırılmasını TK talep edecek, kaldırılırsa erişim yasağı geçersiz olacaktır. Ama yer sağlayıcı, faaliyet belgesi almadıysa, bu içeriği kaldırma süreci çalışmayacak, doğrudan mahkemenin yasaklama kararı TK tarafından uygulanacaktır.

5651, Getirilen Yönetmeliklerle Geniş Bir Kayıt Tutma Zorunluluğu Getiriyor

TK, içerik ve yer sağlayıcılardan kapsamlı bir trafik bilgisini tutmasını istemektedir. Bu bilgileri yer sağlayıcı 6 ay, erişim sağlayıcı ise 1 yıl süreyle tutmak ve bunların bütünlüğünü ve gizliliğini sağlamak zorundadır. Ayrıca erişim sağlayıcılar, TK’nun İnternet trafiğini izle-

mesine yardımcı olmakla ve vekil sunucusu varsa, tüm trafiği URL temelinde kaydetmek zorundadır. Burada yine güvenlik endişesi ön plana çıkmakta, özgürlük, kişisel bilgilerin korunması ve mahremiyet geri plana düşmektedir.

Yasaklar Nasıl Uygulanıyor?

TİB'nin re'sen yaptığı yasaklamaların dışında mahkemeler, 5651 sayılı Kanun'a dayanarak ve daha çok fikri, kişisel haklara ilişkin nedenlerle bir webin yasaklanmasına karar vermektedir. Yasağa neden olan, ya bir mesaj, bir yazı, bir resim, bir video gibi genelde bir ya da birkaç nesne olmaktadır. İlgili webte sadece zararlı bulunan nesnelere yasaklamak yerine, o nesneyi içeren bağımsız birim yasaklanmaktadır. Bu birim, teknik olarak en kolay yolla seçilmektedir ve çok büyük haksızlıklara sebep olabilmektedir. Buna, bir kitap yüzünden koca bir kütüphaneyi yasaklamak olarak bakabiliriz. Benzeri bir benzetme olarak, iş merkezleri kompleksindeki bir iş merkezinde yer alan bir dükkanda, istenmeyen bir mal nedeniyle, tüm iş merkezleri kompleksini yasaklamayı düşünebiliriz. Bir başka benzetme de, bir daireye yasaklama getirmek isterken, içinde pek çok apartmanlar olan siteye, veya bir çok sitesi olan mahalleye yasaklama getirmek şeklinde olabilir. Burada, ilgili nesneyi yasaklama kararının doğruluğunu kabul etsek bile, suçsuz birimlerin cezalandırılması söz konusudur ki, bu da hakkaniyete aykırıdır.

Erişimi engelleme kararının uygulanmasını teknik olarak anlatmak için, alan adı sistemi (DNS - Domain Name System) ile IP numarası arasındaki ilişkiyi anlatmak gereklidir. DNS, İnternetin düzgün çalışması için gerekli en önemli parçalardan biridir. DNS sistemindeki aksamalar tüm İnterneti etkileyebilir. Sadece webin değil, e-posta dahil tüm İnternet hizmetleri için önemlidir. İnternetteki her bilgisayarın bir IP numarası vardır, ve genelde bir de isim verilir. İsim verme, kurumsal yapıyı yansıtır ve akılda tutulması kolay sembolik isimler seçilmeye çalışılır. Bir alan adına ilişkin bilgisayar isimleri ve IP numaralarının ilişkilendirilmesi DNS yoluyla yapılır. Örneğin, kampanya.org.tr ile 139.179.20.111 bağlantısı vardır. Bu isim-IP bağlantısı genelde çoklu çoklu olabilir. Bir büyük sunucu için birden fazla IP numarası olabilir ve bir IP için farklı alan adları içinde çoklu isim verilebilir. Aynı webin farklı isimleri ve farklı IP'leri olabildiği gibi, aynı IP altında kolayca

binlerce/milyonlarca farklı alana ait webler olabilir. Bir isme karşılık farklı bilgisayarlar olabilir ve bunlar farklı coğrafi konumda olabilirler. Aynı bilgisayarın, birden fazla ağın üzerinde olması nedeniyle birden fazla IP numarası olabilir.

Türkiye’de TK’nın çıkardığı yönetmelikte erişimi engellemek için iki yöntem benimsenmiştir ve mahkemelerimiz bu ikisinden birini bazen da ikisini birden seçmektedirler. Bunlar “alan adı” ve “IP” yöntemleridir.

“Alan adı yasaklama yöntemi”nde, Türkiye’deki servis sağlayıcılarında yasaklanmak istenilen webin alan adının tümü için yeni bir kayıt girilmektedir. Bunun sonucunda o alan adına ait tüm webler “Bu siteye erişim yasaklanmıştır” sayfasına yönlendirilmektedir. Bunu wordpress.com örneği ile açıklayalım. Diyelim ki, ilgili mahkeme www.wordpress.com’da yasalarca tanımlanan zararlı içerik buldu ve yasaklama kararı hukuku uygun. Wordpress.com alan adını bir iş merkezine benzetirsek, “www” oradaki dükkanlardan sadece biri. “Alan adı yasaklama yöntemi” ile aynı iş merkezindeki milyonlarca dükkanı yasaklıyoruz. Şu anda wordpress.com altında 3,5 milyon kişinin blogu var. “Alan adı yasaklama yöntemi” kolay uygulanmakta ama haksızlığa sebep olmaktadır. Bir dükkanı yasaklamak için 3,5 milyon dükkanı yasaklamak hukuki midir? Ayrıca, alan adı sistemine yapılan bu müdahale, o alan adlarını içeren e-posta adreslerinin Türkiye bağlantısını koparmaktadır. İnternette web ve e-posta dışında çalışan başka hizmetler olabilir. Alan adı üzerinden yasaklama, o alan adını içeren tüm birey ve kurumların Türkiye ile İnternet üzerinden yapılan tüm işlemlerini yasaklamak demektir. Bu, amacı aşan, adaletsiz ve haksız bir işlemdir.

İkinci yasaklama yöntemi ise “IP numarasını yasaklamak”tır; yani o alan adının IP numarasına giden talepleri çöpe atmak ve “Bu siteye erişim yasaklanmıştır” sayfasına yönlendirmektir. Bir IP’de koca bir iş merkezi olduğu zaman, yasaklanmak istenen dükkanın IP’si, o iş merkezindeki aynı IP’yi kullanan bütün dükkanların yasaklanması ile sonuçlanmaktadır. Yine yaşın yanında binlerce kuru da yanmaktadır.

Nesne Temelli Yasaklama

Üçüncü bir yasaklama yöntemi, sadece ilgili nesneyi engellemektir. Bunun için giden talep paketlerini inceleyip, yasaklı nesneyi iste-

yen paketleri çöpe atmak yeterlidir. Bu teknik olarak mümkündür. Zahmetli ve masraflı olabilir. Bunun maliyetini kamu adına TK üstlenebilir. Bunun için ciddi bir çabaya girilmemiştir. Nesne temelli yasaklama uygulansa, birkaç video için youtube gibi milyonlarca nesneye erişimi engellemek gerekmezdi. Böylece kamuoyu birkaç nesnenin yasaklandığını hissetmeyecektir bile. Asıl önemlisi hizmet devam edecek ve ülkemizin imajı da zarar görmeyecektir. İşin doğrusu, zararlı içeriği yasaklamak yerine, kaldırılacak yapılar üzerinde kafa yormak ve yasaklamayı kullanıcıya bırakmaktır.

Youtube Neyi Temsil Ediyor?

Youtube.com, facebook.com, wordpress.com ve geocities.com, web 2.0 dediğimiz İnternetteki son birkaç yılın öne çıkan değişimini temsil etmektedir. Bunlar ve benzerlerinin temel özelliği, içeriği tamamen kullanıcılar, çeşitli meslek, yaş, ırk, ulus ve coğrafyadan insanlar, bilişim ve İnternet uzmanı olmayan insanlar tarafından oluşturulmaktadır. Weblerin ya da ilgili şirketlerin sahipleri altyapıyı sağlamaktadır; genel kurallar koymaya çalışılmaktadır o kadar. Her birinde milyonlarca insan katkı vermektedir. Youtube.com'a her dakikada bir, 10 dakikalık video yüklenmektedir. Bu kabaca yılda 2 milyon video demektir. Facebook'ta şu anda 90 milyon kişi yer almaktadır. Wordpress'te 3,5 milyon kişi günlük tutmaktadır. Myspace Türkiye'ye 53 bin kişi kayıtlıdır; ama myspace'teki Türkler bundan çok daha fazladır. Görüldüğü gibi bunların her birinde milyonlarca kişi ve on milyonlarca sayfa/nesne vardır. Bu webler basit bir eğlence ortamının ötesine çoktan geçmişler; paylaşım, iş, tanıtım, eğitim ortamı olmuşlardır. Youtube'a ait bazı rakamlar vermek istiyorum. 1250 üniversite kendilerine kanal açmış, kendi videolarını koymuştur. Harvard' lı 20 bin video vardır. İstanbul'a ilişkin 136 bin, Ankara'ya ilişkin 76 bin, Bodrum'a ilişkin 10 bin, Alanya'ya ilişkin 10 bin, Antalya'ya ilişkin ise 30 bin video vardır. Astronomy için 19 bin, Türkçe matematik için 1040 video, İngilizce için 7 bin video vardır. Atatürk'e ait 42 bin, Türkiye'ye ilişkin 232 bin video bulunmaktadır. "Fenerbahçe" taraması 65 bin, "Galatasaray" taraması 70 bin, "Beşiktaş" taraması 48 bin, "Trabzonspor" taraması ise 6100 video vermektedir. "University of California" taraması 13 kanal ve 21 bin video ile sonuçlanmıştır.

Video, insan iletişiminin, tanıtım ve eğitimin önemli bir aracı hali-

ne gelmiştir. Web 2.0 uygulamaları ise geniş kitleleri, sıradan insanları; kolay, hızlı ve ucuz bir şekilde bu iletişim, paylaşım, eğitim, eğlence ve iş ortamının bir parçası yapmıştır. Üniversiteler, uluslararası kuruluşlar, firmalar ve yer yer kamu kurumları bu ortamları paylaşmak için kendilerini konumlandırmış durumdadırlar. Video'ların gelecekteki konusunda, ABD'de üniversite ve araştırma kurumları liderlerini içeren bir düşünce kurumunun raporunu belirtmek isterim: New Media Consortium'un Horizon Raporu. [13]

Yasaklamalar Ne Kadar Etkili

Yasaklama sözcüğü aslında aldatıcıdır. Biz bir nesneyi yasakladığımızda ya da erişimi engelleme kararı verdiğimizde, en iyi anlamda, Türkiye'deki kullanıcıların o nesnelere erişimini engellemiş olmaktadır. Oysa bizim dışımızdaki dünya için yerinde durmaktadır. Bazen bizim yasaklama kararımız, zararlı bulduğumuz videonun, yapılan reklamları nedeniyle, daha fazla izlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Tepkisel olarak yasaklamak, dar amaç açısından bile tam aksi sonuçlar verebilmektedir. Kaldı ki, Türkiye gibi kapalı olmayan bir toplumda, yurt dışındaki webleri yasaklamak konusunda o kadar başarılı olunamaz. Birazcık İnternet kültürü olan biri, şayet bu yasağı aşmak isterse, kolayca bunu yapabilir; İnternet kaynaklarıyla ve çeşitli sosyal ortamlarda bunun nasıl yapılabileceğini öğrenebilir. Bunun yerine, yurttaşlara güvenmek, zararlı bulunan nesne ile başka türlü yollarla mücadele etmek çok daha anlamlıdır.

Yasaklamalar Kimi Cezalandırıyor ?

İnterneti basın gibi algılayıp; kitap, dergi gazete yasakları gibi İnterneti yasaklamaktan vazgeçmek gerekmektedir. Daha doğrusu, yasaklama bakış açısından uzaklaşıp, insana güvenip, fikir boyutunda mücadele etmek gerekmektedir. Bakış açımızı, yasaklamak, cezalandırmak yerine; ifade özgürlüğü, hoş görü, fikri mücadele ve insana saygı ve güven boyutuna döndürmeliyiz.

Yasaklamalar, sadece Türk vatandaşlarını cezalandırmaya yaramaktadır. Atatürk aleyhine bir video nedeniyle, Türk vatandaşlarını cezalandırmak, onların Atatürk'ü savunma hakkını elinden almak ve

bütün dünyanın o videoları izlemesine olanak bırakmak, yanlış bir yol olarak gözükmektedir. Ayrıca, bu tür nesnelere kaldırmanın başka yolları vardır. Aşağıda değineceğiz. “Gece Yarısı Ekspresi” filmi bütün dünya görmüştür, ama Türkiye’de yıllarca yasaklanmıştır. Yurt dışına çıkan Türkler, bu filmi izlememiş oldukları için, Türkiye’yi hakkıyla savunamamışlardır.

Yasaklamalar, esas olarak, vatandaşlarımızın kendilerini geliştirme, iş yapma, Türkiye’yi tanıtmaya çabalarını engelleyerek, Türkiye’ye zarar vermektedir.

Yasaklamalar: Adaletsiz, Hukuku Zorluyor ve Anayasa Suçu İşliyor!

Uygulanan alan adı ve IP temelli yasaklamalar, ilk verilen kararı hukuki kabul etsek bile, yasaklamak istenilen nesnenin yanında binlerce, yer yer milyonlarca nesnenin ve ilgisiz birilerinin ve bunlardan yararlanmak isteyen yurttaşlarımızın cezalandırılmasıyla sonuçlandırıldığı için büyük bir adaletsizliğe neden olmakta ve kanımca hukukiliğini yitirmektedir. Kitapta bir sayfa için, bir kitabı yasaklamamanın ötesinde, o kitapçıyı, o kitapçıyı içeren alışveriş merkezini cezalandırmak nasıl hukuki olur ki? Kaldı ki, o kitaptaki o paragrafı silmek veya karşı paragraf eklemek yollarının hiç biri için bir çaba da gösterilmemektedir. Bir dükkandaki bir kitap nedeniyle, aynı iş hanındaki başka iş yerlerinin dükkanını kapatmak, iletişimini engellemek adaletsiz, ve haksız bir uygulamadır. İlgisiz ve masum insanların, iş yerlerinin iletişimi, iş yapması engellenmektedir. Yasaklamalarla, ilgisiz ve masum birilerinin en temel hakları engellenerek Anayasal suç işlemiş olunmaktadır.

Verilen mahkeme kararları tedbir olarak alınmaktadır. Savunma alınmamakta, alınmamaktadır. Savunma almak için ciddi bir çaba da gösterilmemekte, bir tebligat yapılması da söz konusu olmamaktadır.

DNS sisteminde yaptığımız, ilgili webi yasaklamayı hukuki saysak bile, hukuku zorlamaktadır. En başta mahkeme kararı ile web yasaklamak istenmekte ama uygulama ile o alan adının Türkiye ile tüm iletişimi kesilmektedir. Dolaylı olarak e-posta trafiği engellenmektedir. Varsa başka hizmetleri de aksatmaktadır. DNS sistemine müdahale ederek, başkasına ait bilgiler değiştirilmektedir. Buna hakkımız

var mıdır? Değiştirirken, amacı aşan bir şekilde, iletişim aksatılıyor, suçsuz birilerine zarar verilebiliyor. İnternet, yazılı olmayan uluslararası bazı de facto anlaşmalarla çalışmaktadır. Bunun önemli bir parçası da DNS sistemidir. DNS sisteminde yapılacak hatalar, önemli zararlar verebilmektedir. Pakistan, yönlendirmede yaptığı bir teknik hata yüzünden, dünya İnternetinde önemli bir yavaşlığa sebep olmuştur.

Getirilen “*faaliyet belgesi*” uygulaması, uluslararası hukukta ciddi sorunlar ortaya çıkartmaktadır. Türkiye henüz “*Siber Suç Sözleşmesi*”ni bile imzalamamıştır. Türkiye, tek taraflı olarak, dünyadaki tüm yer sağlayıcılardan Türkiye’de temsilci bulundurmasını istemektedir. Bunu herhangi bir uluslararası platformda savunmadık bile.

Youtube Niye Hala Kapalı?

Şu anda youtube’un kapalı olmasının altında çok daha derin bir problem yatmaktadır. Daha önceki yasaklamalar daha kısa sürmüştür. İlgili videolar, Türkiye’deki IP’lerden bakıldığında gözükmemektedir. Türkiye, zararlı videoların, Türkiye’den bakıldığında gözükmemesini yeterli görmemekte, tamamen webten kaldırılmasını istemektedir. Türkiye, böylece, verilen bir yasaklama kararının tüm dünya için geçerli olmasını istemektedir. Bu uluslararası hukuka ne kadar uygundur? Bu, Türkiye’nin, dünyanın her yerindeki gazete, dergi, kitapları toplatma, yasaklama hakkı olduğunu iddia etmesine eş değer değil midir?

Örneğin; Rusya, Çin, Japonya, Arjantin, Afrika’da yayımlanan, Türkiye aleyhine ırkçı bir yayını toplatmaya kalkıyor muyuz? Dünyanın en büyük kütüphanesi ABD Kongre Kütüphanesi’nde Türkiye aleyhinde, Türkiye’de suç olan pek çok kitap, dergi, film, fotoğraf gibi nesnelere yer almaktadır. Kongre Kütüphanesi’ni yasaklamak, Türk vatandaşlarının oraya girmesini suç saymayı düşünüyor muyuz? Türk mahkemelerinin suç bulduğu her nesneyi, İnternette tamamen kaldırmayı gerçekçi olarak bekleyebilir miyiz ? İnternette, her ülke kendi kanunlarına göre zararlı olan nesnelere kaldırırsa, geriye ne kalacaktır? Bir ülkede suç olan, bir başka ülkede suç değilse, ne olacaktır?

Türkiye Batıya Örnek Oluyor!

Batı dünyasında, bizdeki 5651 sayılı benzeri bir yasa yok. Ulaştırma Bakanı, yasa çıkarken dünyaya örnek olacağımızı söylüyordu. Gelişmiş batı, İnternetle ilgili düzenlemeleri, bireyi ve özgürlüğü öne alan, asgari düzeyde tutmaya çalışmaktadır. Türkiye, İnternetin çok boyutlu ve devrimsel yapısını fark edemediği için, tepkisel bir refleksle, “benim istemediğim kuş uçmasın” felsefesiyle, gelişmiş ülkelerin değil; Çin, İran, Suudi Arabistan gibi yasakçı ülkelerin kervanına katılmayı tercih eder görüntüsü vermektedir.

Tüm dünya, çocuk pornosu, uyuşturucu ticareti gibi konularda çok hassas ve birlikte mücadele etmektedir. Müstehcenlik gibi, sınırı kişiden kişiye değişen konularda, devletin, ancak okullar ve kamuya açık yerlerde (halk kütüphaneleri gibi) filtre uygulaması gündemdedir. ABD’de hükümetler, müstehcenlik ve porno konusunda mücadelede ısrarcı oldular. Bu nesnelere internette dolaşmasını engelleyici iki kere yasa çıkardılar. Bu yasalar, ABD Yüksek Mahkemesi (Anayasa Mahkemesi) tarafından, ifade özgürlüğü (Anayasa’ya yapılan ilk ekleme) açısından iptal edildi.

Şu anda halk kütüphaneleri ve okullar gibi kamu kaynaklarını kullanan kurumlar, bu tür nesnelere izlenmesini engellemektedirler. Bu konuda kontrolü yurttaşlara bırakmak esastır. Devletin yurttaşları bilgilendirmesi, ilgili yazılımların gelişmesini teşvik etmesi, alternatiflerin gelişmesini sağlaması, ücretsiz yazılım sağlaması anlamlı olacaktır. Ama devletin tüm yurttaşlara kendi müstehcenlik anlayışını dayatması, özgürlükçü bir demokraside kabul edilemez. Özgürlükçü demokrasi ile otokratik devletleri ayıran önemli turnusol kağıdı görevini yapmaktadır. Avrupa Konseyi, uzun zamandır, “zararlı içerik” için self-regulasyon, co-regulasyon önermekte, güvenli İnternet projelerine destek vermekte ve yurttaşın bilgisayarında, yurttaş tarafından yapılacak filtrelemeyi önermektedir.

AB ve Dünya Ne Yapıyor?

Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi yoluyla İnternet, bilgi toplumu ve medya konusunda pek çok öneri, karar ve bildirge yayımladı[14]. 2001(8) nolu kararında üye ülkeleri öncelikle öz yönetim yapıları kur-

maya çağırıldı. İnternet servis ve içerik sağlayıcıları ve kullanıcıların kendi aralarında örgütlenmelerini, zararlı ve yasaklı içerikle ilgili etik ve işleyiş kuralları belirlenmesini ve bunların uygulanmasını önermektedir. Bu sivil yapıların daha sonra düzenlemelerde yol gösterici olmasını önermektedir. Örneğin Almanya'da "yakılacak Türk evleri" listesini yayımlayan bir web sayfası, bir vatandaşın şikayeti üzerine Alman İnternet servis sağlayıcıları örgütü tarafından hızlıca kaldırılabilirdi. Bunun yanında, gönüllü içerik dereceleme sistemi öneriliyordu. Zararlı içeriği rapor etme mekanizması öneriliyordu. Bu mekanizmanın 24 saat çalışarak, İnternet aktörlerini içererek, kamu yönetiminin desteği ve işbirliği ile çalışması öneriliyordu. Uyuşmazlıklar için, mahkeme dışında alternatif çözüm mekanizmaları ve toplumu işin bütün boyutlarında bilgilendirme ve eğitimi öneriliyordu. Zararlı içerik için yurttaş düzeyinde gönüllü filtreleme öneriliyordu.

AB "Çocuklar İçin Güvenli İnternet" programını [15] başlattı, bu amaçla özel günler yapmakta, broşürler ve webler üretmekte, bültenler yayımlamakta, konferanslar düzenlemektedir. 2003'te kamu yönetimlerinin, İnternet okullar ve kütüphanelerde çocukları korumak için filtre kurabileceklerini ama genel toplum için yapmamalarını önerdi. 2005'te bilgi toplumunda insan hakları bildirgesi ile sansüre karşı uyardı. 2006'da [12] çocukların ırkçılık, şiddet, ayrımcılık, pornografi gibi zararlı içerik ve zararlı davranışlara karşı eğitilmeleri ve bilgi teknolojilerinin güvenli ve etik kullanılmasının altını çizdi. 2007'de [12] İnternette ifade özgürlüğünün ve bilgiye erişimin teşvik edilmesi, özel sektör ve sivil yapıların, kullanıcıların içeriği filtrelemeleri konusunda ortak standartlar geliştirmesinin teşvik edilmesini istedi. 2008 Martı'nda İnternet filtreleri, ifade özgürlüğü konusunda ilkeler önerdi. Temel bakış açısı, kullanıcıyı bilgilendirmek, güçlendirmek, ve filtreleme konusunda onu yetkilendirmektir. Özel sektör ve sivil yapıların işbirliği önemlidir, ve kullanıcı var olan herhangi bir filtre konusunda bilgilendirilmek zorunda ve filtreleri kullanıp kullanmama, kaldırma konusunda bilgili ve yetkilidir. Filtre mekanizmalarının değişen koşullara göre güncellenmesi ve etkinliğin incelenmesi; tehlikeleri ve sakıncaları, mahremiyetle ilişkisi konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve sivil yapılarla işbirliği yapılması önerilmektedir. Çocuk ve gençlere daha hassas davranılması, onların eğitilmesi, ana baba ve eğitimcilerle iş birliği, filtrelerin dengeli olması, özel sektör ve

sivil yapılarla işbirliği önerilmektedir. Kurumlar içinde öneriler getirilmektedir [16]. Ülkemizde, RTÜK'ün önerisi ile okullarda medya dersi ve 5651 ile getirilen ihbar hattı ve güvenli web[17] doğru yönde atılmış küçük adımlardır. Ama 5651, Avrupa Konseyi kararlarının tam tersi yönde bir uygulamadır.

Yasaklar Son Çare

"İnternet Yaşamdır!" sloganının belirttiği gibi, İnternette yaşamda olan her şeyin yansımaları söz konusu. Dolayısıyla, pek çok konuda İnternette suç işlenmesi, kişilik haklarının, fikri hakların ihlali gibi konularla karşılaşmaktayız. Batıda, ilgili nesnenin bir süreç sonunda kaldırılması söz konusudur; bizde ise ilgili webin tümünün kapatılması standart hale gelmiştir. İstenmeyen yazı ya da paragrafın kaldırılması, cevap verilmesi, savunma alınması, hatta haber verilmesi bile yapılmadan, o nesneyi içeren, webi veya alan adının yasaklanması, haksız ve hukuksuz bir uygulamadır. Söz konusu yasakların sadece Türkiye için geçerli olabilmesi ve bu yasağın kolayca etkisiz hale getirilmesi, ülke olarak başımızı kuma gömdüğümüzün resmidir. Ülkemizde önemli bir kesim, ısrarla İnterneti bir basın yayın gibi değerlendirmekte, yasaklamayı eldeki tek araç gibi değerlendirmektedir. Yasaklama, çok özel koşullarda ancak son çare olabilir.

Ne Yapılmalı?

Stratejik boyutta yasakçı refleksi bırakmalıyız. Meseleye fikir özgürlüğü odağından yaklaşmalıyız. İnsana güvenmeliyiz. İnsanı serbest bırakmanın, özgürlükçü bakış açısının faydalarının, zararlarından çok daha fazla olduğunu görmeliyiz. İnternet, web 2.0 ile geniş kitlelerin potansiyelini değerlendirme arayışındadır. İnterneti çok sesli, çok renkli yapımızı geliştirmek, demokrasimizi ve ekonomimizi geliştirmek için kullanmaya odaklanmalıyız. Öte yandan, ülke olarak kendi başımıza tüm İnterneti yönetme sevdasından vazgeçmeliyiz.

Faaliyet belgesi ve mahkeme kararlarının tüm dünyada uygulanma arzusu üzerine biraz daha düşünmeliyiz.

Tüm İnterneti zapturapt alma arzusundan vazgeçmeliyiz. 5651, çözdüğünden daha fazla problem üretmektedir. Türkiye'nin, İnterne-

tin yapılanması içinde daha özgürlükçü bir bakış açısıyla, katılımcı bir yapı içinde soruna tekrar bakmasında yarar vardır.

Sorunu kamu eliyle, mahkeme kararları ile çözmek çabasına ara verip; özel sektör ve sivil yapıları öne çıkartan çözümlere özen göstermeliyiz. Öncelikle kamu, özel sektör, sivil toplum ve üniversiteler arasında bir diyalog ve iş birliği yapısı kurmalıyız. Böyle bir yapı ile, youtube'taki istemediğimiz videoları kolayca kaldırabiliriz. Sivil yapılar daha esnek ve hızlı davranabilir ve kullanıcılardan gelen talepleri içerik sağlayıcıları daha can kulağı ile dinleyebilirler.

Belirli içtihat oluşana kadar, uzmanlaşan bir kaç mahkeme, İnternetteki yayınlarla ilgili konulara bakabilir. Bu mahkemelerin geniş bir uzman kadrosuyla desteklenmesi faydalı olacaktır. Verilmesi zorunlu gözüken engelleme kararları, sadece o nesneye erişimi engelleyici şekilde, TK tarafından uygulanmalıdır. TK bunu yapacak teknik ve mali olanaklara sahiptir. Tüm İnterneti zapturapt alma arzusundan ve dolayısıyla tüm İnternetin Türkiye'den faaliyet belgesi alması talebimizden vazgeçmeliyiz.

Türkiye'nin, İnternetin marjinal problemlerine odaklanmak yerine, olumlu boyutlara, *"İnternet ve Telekom sektörünü nasıl büyütürüz", "kalkınma ve rekabette İnterneti nasıl kullanabiliriz", "eğitimi nasıl zenginleştiririz", "kamu hizmetlerini nasıl daha verimli yaparız", "saydamlık ve katılımcılığı nasıl artırırız", "yolsuzlukları nasıl önleriz", "demokrasimizi İnternetle nasıl geliştiririz"* konularına odaklanması gerekmektedir.

İnternet Yaşamdır!

KAYNAKLAR

<http://bt-stk.org.tr/bt-stk.html>

http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/documents/

[archiv_eUerope2002/initiative_en.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/documents/archiv_eUerope2002/initiative_en.pdf)

<http://bt-stk.org.tr/rtuk.html>

<http://bt-stk.org.tr/#rtuk-veto>

<http://bt-stk.org.tr/k5651.html>

<http://www.tib.gov.tr/>

<http://2002.bilisimsurasi.org.tr/>

<http://www.bilisimsurasi.org.tr/>

<http://akgul.web.tr/yazilar/iletisim/>

<http://bt-stk.org.tr/ubak-taslak.html>

<http://bt-stk.org.tr/1-1305.pdf>

<http://akgul.bilkent.edu.tr/nmc/2008-Horizon-Report.pdf>

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM_en.asp

<http://www.saferInternet.org/>

<http://akgul.bilkent.edu.tr/coe/>

<http://www.guvenliweb.org.tr/>